

HERNÁDI MÁRIA

**A glóriás juhnyáj
és a szőlőszemű angyal**

Nemes Nagy Ágnes költészete bővelkedik természeti képekben és növényi motívumokban, különösen fafélékben. A szőlő ezek között viszonylag ritka, ott viszont, ahol megtaláljuk, nem csupán díszítő elemként, hanem az adott vers hangsúlyos, néha kitüntetett pontjain szerepel, jelentése pedig a költői időszakokkal együtt változik. Az előadásban a motívum térképét a három legfontosabb poétikai korszak tükrében kíséreltem meg felrajzolni, amelyeket Nemes Nagy Ágnes kötetei fémjeleznek: az 1946-os *Kettős világban*, az 1957-es *Szárazvillám* és az 1967-es *Napforduló*, amely már e költészet érett korszakát jelzi. A hetvenes évektől, a gyűjteményes kötetek időszakában már viszonylag kevés új vers születik, és ezekben a szőlő már nem fordul elő.

1. A „szőlő szőlő” (Kettős világban, 1946)

Az *Iskola* című verset a költő nem publikálta. Bizonytalan keltezésű,¹ a benne megjelenő emlék azonban fiatalkori, Nemes Nagy Ágnes középiskolai éveire és a Baár Madas Leánylíceumhoz kötődik – emiatt az első posztumusz kötet szerkesztője, Lengyel Balázs a viszonylag korai, negyvenes években született versek között szerepelteti.² Az álomleírásban feltűnő iskolatér és iskolai életkép nyomán jelenik meg az életérzés, ami az emlékekkel látomást növeszt a vers második felében:

*Az ifjú ház magasba szökken,
vadszőlő futja friss falát,
s a szók megérnek, mint a fürtök:
kert. Eszme. Labda. Ifjúság.*

Az itt megjelenő épületvízióban már legfeljebb csak a vadszőlős fal idézi fel a hajdani iskola emlékképét, az „ifju” és a „friss” jelzők sokkal inkább arra utalnak, hogy ez a magasba szökkenő ház a személyiség metaforája, belső önarcképe. A szőlő itt a nehezen megtalált-megérlelt szó szimbólumaként jelenik meg, amely az önkifejezés és a költői alkotómunka gyümölcse. Szavakat kell találni például arra, hogy mit jelent a lírai ének hajdani iskolája: „kert. Eszme. Labda. Ifjúság.” S Nemes Nagy Ágnes számára egyben az az aranykori hely, ahol az első saját költői sza-

¹ NEMES NAGY ÁGNES: *Ősszegyűjtött versek*, Jelenkor, Budapest, 2016, 427, 698. (szerk., jegyz., utószó Ferencz Győző) A tanulmányban szereplő verseket ebből a kiadásból idézem.

² NEMES NAGY ÁGNES *összegyűjtött versei*, Osiris – Századvég, Budapest, 178. (szerk., utószó LENGYEL Balázs)

vaknak nemcsak megszületni, hanem megérlelődni is volt idejük:

*S mint égi szél himbálja padlás-
zúgban a szőlő-sorokat,
agyamban éjjel megforognak
a töppedő, fürtös szavak.*

A szőlő-gyümölcs jelzőit (töppedő, fürtös) és a hozzá társítható igéket (megérik, szél himbálja, forgatja) a vers a szavakra viszi át. Ha az „ifjú ház” a személyiség képe, akkor a padlás a fejnek feleltethető meg, ahol nemcsak a múltban, hanem a vers jelenében is zajlik a láthatatlan érlelődés az éjjeli sötétben. Az iskolát megidéző „álommunka” tehát a költőt a most dimenziójában is segíti. Fontos még az is, hogy a szőlőfürtöket „égi szél” himbálja a padlászugban. Ez a felülről és kívülről érkező, s a padlás terét átjáró szél tehát – amely arról gondoskodik, hogy a fürtök ne tapadjanak össze és ne romoljanak meg, hanem levegősek maradjanak – transzcendens jelleget kap.

A *Keress hazát* című vers a *Kettős világban* kötetben megjelent, a későbbi válogatásokból azonban a szerző kihagyta. Itt nem a szőlő, hanem a bor motívuma szerepel, viszont gondolatmenetem szempontjából azért érdekes, mert a vers tétje itt is a szó, pontosabban a szó kimondása. A szó a hiányérzet, a kívánság, a növekvő vágy tárgyát nevezné meg, vagyis kérés lenne, de ez a szó nem tud megszületni:

*Megillet minden. Értem száll a bor.
De nem fakad a szó, csak bent szivárog,
az illedelmes élet megtorol,
s én nem tudom kilökni, mit kívánok.*

2. A széthasadó szőlőszem (Szárazvillám, 1957)

A második kötet, az 1957-es *Szárazvillám* időszaka Nemes Nagy Ágnes személyes élettörténének traumatizált szakasza volt, amelyet egyszerre jellemezte a történelmi, a hivatásbeli és a magánéleti válság. Erre az évtizedre esett a Rákosi-korszakban az újhordas író-nemzedék elhallgattatása, és az 1956-es forradalom, amelyet Nemes Nagy Ágnes és író társai testközelből éltek át.³ Szintén az ötvenes évek végén bomlott fel a költőnő Lengyel Balázs íróval 1944-ben kötött házassága. Ennek a törésnek a gyász munkája a versek tanúsága szerint élethossziglan tartott – annak ellenére, hogy férjével a szakmai-baráti kapcsolat a válás után is megmaradt. A szőlő motívuma a *Szárazvillám* (1957) két híres költeményében, a *Balatonban* és a *Paradicsomkertben* központi szerepet kap. A két vers alaprétege ugyanaz a tájélmény: a Balaton-felvidék. Nemes Nagy Ágnes és író társai elhallgattatásuk évtizedeiben sok időt töltöttek a Szigligeti Alkotóházban, amely a fővároshoz képest egy sokkal kevésbé ellenőrzött, „félreeső” hely volt, ahol ezek az írók viszonylagos szabadságban időzhettek és érintkezhetek egymással. A *Szárazvillám* és a *Napforduló* kötetben is, egészen a hatvanas évek végéig meghatározó ennek a tájnak az élménye – s a tájhoz tartozó szőlő is. További hasonlóság a két vers között, hogy mindkettőben találunk biblikus színt – a *Balaton* Krisztus kereszthalálára tesz utalásokat, a *Paradicsomkert* pedig egészében a teremtés és a bűnbeesés parafrázisának tekinthető. A legfon-

³ POLCZ ALAINE: *Történet négyüinkről*; NEMES NAGY ÁGNES: *Négyen – 1956-ban*. In NEMES NAGY ÁGNES: *Erkölc és rémület között. In memoriam Nemes Nagy Ágnes*, Nap, Budapest, 1999, 62–74, 74–80. (szerk. Lengyel Balázs – Domokos Mátyás)

tosabb párhuzam azonban a két költeményben elrejtett szerelmi történet, ahogy éppen tragédiába fordul.

Ennek a tragédiának az előérzete szövi át a 1949-ben keletkezett *Félelem* című verset, ami ennek a korszaknak a legkorábbi olyan szövege, ahol – nyilván nem véletlenül – a szülő is előfordul:

*Szeretlek. Nincs rá szó, nincs mozdulat.
A réműlettől görcsösen szeretlek.
Elsorolom, hányféle iszonyat
vár rám és rád, már arcunkba merednek.*

*Csak sorolom, csak számolom naponta,
hörögtető álból riadok,
készülődöm még iszonyúbb koromra,
simogatom sovány, meleg karod –
[...]
sárgul a lomb, és minden perc utolsó,
[...]
langyos a lég, a füst is tündököl,
a vonaton szálló-szagú kosár,
a sűrű illat hajunkra ömöl,
csordultig érett, szétbuggyan a nyár –*

*Hét esztendeje szeretlek, szerelmem,
fordíts egyet a Göncöl-szekeren
szólj a világnak, mondd, hogy lehetetlen –
s maradj velem.*

A szorongás tárgyát – a szerelem elmúlásától és a szeretők egymástól való elszakadásától – az őszbe forduló évszak képeivel sejteti a vers. Ezek a képek egyszerre hordozzák az érettség és kiteljesedtség gyönyörködő örömét és a félelmet attól, hogy mindez elmúlik –

mégpedig pontosan ugyanabban a pillanatban, amikor teljessége tetőpontjára hág: „csordultig érett, szétbuggyan a nyár”. Az „érett” jelző, a „szétbuggyan” ige és a folyékonyásra utaló „csordultig” határozó felidézik a versszak első részében szereplő szőlőt – ami már ott is csak a hiányával van jelen, mint egy kiürült kosár illata –, és ugyanígy felidézik a gyümölcs életének azt az utolsó pillanatát, amikor érettsége tetőpontján feszés héja meghasad, maga a gyümölcs pedig formáját elvesztve „szétbuggyan”, pusztulásnak indul.

Ugyanezt a kettős jelentést hordozza a szőlő és a gyümölcs a *Balaton* és a *Paradicsomkert* című költeményekben: egyrészt a pattanásig feszült gyönyörűséget és örömet, másrészt pedig a sötétbe hajló, elmúlásba forduló idő baljós sejtelmét.

Mindkét vers a tájleírás hagyományát újítja meg. A *Balaton* a tó geológiájának és történetének rétegeit tárja fel, egyszerre térben és időben, miközben annak sajátos mítoszát is megalkotja:

*Ki hinné, hogy a Balaton
színe alatt, színe felett
halottak, roncsok, repülők,
alapító oklevelek?*

*Mocsári tó. Mint nádcukor
csorog belé a hold,
elforrt már a féllévét,
míg délibb napja volt,
csak ősszel látszik, ha higúl,
s felszáll a gőz a domb hegyéig,
hogy ott szelídebb istenek
kecskecsesű szölleje érik.*

A fent említett szerelmi szál rögtön a vers elején, az első számozott egységben, „in medias res” feltűnik: vízbe fulladt lány holttestét látjuk, majd megjelenik egy fiatal férfi is, feltehetően a szerelme, aki őt keresi. A két test – az élő és a halott – úgy ábrázolódik, mint a balatoni táj része, történetük pedig a tó történetébe íródik bele. A második számozott egység viszont egyszerűen „elvágyja” ezt az éppenhogy csak felvillantott történetet, s a Balaton és a környező vidék leírásával folytatódik egészen a vers végéig. A verskezdő pillanatképen túl semmi továbbit nem tudunk meg a fiatal párról, sem az előzményeket, sem a további sorsukat. A táj tehát villanásszerűen megmutatja, de ugyanazzal a mozdulattal el is rejti, vissza is olvasztja magába a történetüket.

Az ötödik számozott szakasz esteledő tájképében tűnik fel újra a szőlő, amely itt is – akárcsak a második szakaszban a „kecskecsű” szőlőfaj említésével – a kebel képzetével olvad össze. A folytatásban pedig megjelenik a fokozhatatlannak tűnő gyönyörűségnek és az elmúlás rémületének ugyanaz a kettőse, amit a *Félelem* című versben is láttunk:

*S ütődve a hegy kebeléhez,
a kéz egy szőlőfürtöt érez.*

*Hogy nem buggyan szét ez az ég!
Hogy bírja önnön gyönyörét!*

*S iszonyatát – az éj delel –
Hogy vége lesz, hogy bírja el?*

A „szétbuggyan” ige alanya a *Félelem*ben a nyár volt, itt pedig az ég: tehát valami hatalmas, végtelen és örök-kévalónak tűnő készül elveszteni a formáját, sötétedik

el és indul pusztulásnak, akár a megérett gyümölcs. A „hogy bírja” kezdetű kérdésekben megjelenik az a felismerés, hogy a szépség, az öröm és a gyönyörűség, amikor a tetőpontjához ér, elviselhetetlenül súlyossá válik. Egy a súly azért fenyegető, mert a pusztulásra nyit kaput, akár a prés súlya, amikor szétnyomni készül a szőlőszemet.

A vers zárlata, a hetedik számozott szakasz montázszerűen összegzi a költemény szövegrétegeit. A szőlő itt is a keblekkel vonódik párhuzamba, ami a szív – a rémület és gyönyörűség közt vergődő, szétpattanó, meghasadó szív – jelentését is magában hordozza:

*takard el arcod, mindenütt
a rémület s a gyönyörűség,
keblek: szőlőfürt, hableány,
suhint a nap, hasad a karton,
iszonyatos lábujj nyomán
kecskecsecs az északi parton,
csillagsűrűbe csal az éjjel,
hogy bírja el, hogy vége lesz,
meg ne lássák, a hold se kél fel,
Krisztus halála perce ez –*

A tájba rejtett szerelmi történetet a halott lányra utaló „hableány” szavon kívül a „csillagsűrűbe csal az éjjel” sor idézi fel a legközvetlenebbül. A „Krisztus halála perce ez” mondat a vers befejező sora lesz, ezáltal kiemelt hangsúlyt kap. A Megváltó kereszthatlálára tett utalás a fiatal pár tragédiáját az egyetemes, mindenkire érvényes szenvedéstörténet részévé teszi.

A *Paradicsomkert* című költemény ugyanebben az időszakban keletkezett, és a *Száravillám* kötetben közvetlenül a *Balaton* után szerepel. Itt a földi paradi-

csom, a bibliai édenkert helyeződik az ismerős Balaton-felvidéki tájba, s a szabadon burjánzó növényzet részeként feltűnik a szőlő:

*Lejjebb vad bokrokban a szőlő,
hol törzsre érez, felszökik,
s óriás babérlevelek
közül csüggeszti kebleit.*

A tájleírás a frissen megteremtett, érintetlen tájat pásztázza végig a vers két számozott egységében, s mindkét részben a tájleírásba ékelődik bele egy-egy monológ. Az elsőben egy hang az éppen megteremtett embert szólítja meg, a másodikban pedig egy leginkább Luciferre emlékeztető angyal a teremtés elhibázottságát veti a Teremtő szemére. A szőlő motívuma az első, vagyis az embert megszólító monológban kap központi szerepet:

*Hová indulsz te vékony, gyöngge-csontú?
Nem hallod-e fejed felett
halkan pendülni az eget –
mint az eziüsthöz koccanó üveg,
bong, bong a bolt – nem hallod-e
a seregélyeket?*

*Nem látod-e, amint lecsapnak,
rezgését a szőlőlugasnak?
S nem látod-e, amint a fűrtől
a csőr alatt kibuggyanó
bogyók sűrű illata füstöl?*

*Nem érzed-e ott fönn, a mennybeli
fények mögött a mélyebb feketét? [...]*

A monológ csupa baljós figyelmeztetés és az embert óvó aggodalom. A seregélyektől megtámadott szőlőszemek itt is meghasadnak és szétbuggyannak, s bár még pusztulásukban is illatoznak, példájuk jövőbeli sorsával szembesíti az embert. A veszély itt sem más, mint maga az idő, annak múlása, amit az forró évszak őszebe fordulásának fenyegető képeivel érzékeltet a vers. Mivel a teremtés hajnalán vagyunk, az idő is éppen most születik, most kezd létezni a maga törvényei szerint:

*Csepp zökkenés: a föld fordulni kezd,
orsózza már, orsózza az időt,
útvárá indít minden erjedőt, [...]*

Az embernek feltett, sorsát sejtető és firtató kérdések egyre nyugtalanítóbbak, a nyárvégből őszelőbe forduló idő pedig egyre nagyobb forróságot és fülledtséget hoz, mintha az idő múlásával egyre fogyna a levegő az ember körül:

*mézgás meleggel tapadnak az ágak,
nem érzed-e: átfűlik avar-ágyad,
és széthasadt gyümölcsök közt heversz?
Oly ifjú vagy. Hogy bírod el a vágyat?*

A „Hogy bírod el” kezdetű mondatok a *Balaton* kérdéseit ismétlik, és ahogy ott a tetőző „gyönyörűség”, itt maga a rá irányuló vágy lesz súlyos, sőt, félelmetes. Innen kezdve a beszélő azt firtatja, hogy mi mindenét kellene féltenie az embernek a rá súlyosodó vágytól, a szülő édességétől és a beteljesült vágyban pusztító időtől:

*Nem félted-e a két szemed?
fordul az év, takard el, míg lehet.*

*Nem félted-e a gyöngé szád?
Nagyon tapad a szőlő méze rád.*

*Nem félted-e a válladat? [...]
nem félted-e, hogy susterogva rászáll
az őszelő, a súlyos indián nyár [...]
és csontig eszi minden ízedet?*

A nyárvégi táj érett szépsége és az elhatalmasodó félelem egyre erősebb kontrasztba kerülnek a versben. A táj az első szakasz végére egészen elsötétedik, leszáll az este, és a második szakasz lázadó angyalának hangja már az éjszakában szólal meg. Az angyal azzal vádolja a Teremtőt, hogy a teremtéssel egy olyan szituációba helyezte az embert, amelyet az szerinte nem bír el: a világ az ember számára túl súlyos, túl sok, kibírhatatlanul szép és összességében is túlméretezett.⁴

A szerelmi szál csak mint az első emberpárra tett utalás jelenik meg, akiket a megszólító monológot követő tájleírás csupán villanásszerű látványként mutat – természetesen itt is úgy, mint az alkonyodó táj részeit:

*[...] A hegytetőn
ül mozdulatlan két alak,
két oldalról a hívős, érdes
fatörzsnek vetve hátukat.*

A tájba illesztett látványuk nemcsak a növekvő sötétség, az üres vulkánok és a tudás fájának említése miatt baljós, hanem elsősorban az egymásnak hátat

⁴ Lásd erről Nemes Nagy Ágnes kései, publikálatlan versét: *Istenről*, in uő: *Ősszegyűjtött versek*, op. cit., 428.

fordító testhelyzetük miatt. A két ember nem egymásra, és nem is egyfelé, hanem más-más irányokba néz, és ami egymástól elválasztja őket, az éppen a nagy kezdőbetűvel szedett „Fa,” vagyis a bűnbeesés jelképes eredője.

Összegezve elmondhatjuk, hogy a *Szárzavillám* kötet itt vizsgált három versében a szőlő szimbolikus jelentései közül a bőség, a szépség, a szerelem és a termékenység kerül előtérbe. Mindez azonban – a tetőpontra hágó öröm pillanatában – nem az újjászülető élet, hanem az elmúlás folyamatának lesz a kezdőpontja.

3. *A szőlőszemű angyal* (Napforduló, 1967)

A *Ház a hegyoldalon* című drámai költemény 1966-ban született, a *Napforduló* kötet keletkezésének idején. Akét hosszúvershez, a *Balatonhoz* és a *Paradicsomkerthez* annyiban hasonló, hogy millióje szintén a Balatonfelvidéki tájat idézi. Itt is megtalálható a rejtélyes szerelmi szál, amely azonban nem annyira a tájba, inkább a címben szereplő ház terébe és történetébe íródik bele – több másik történettel együtt.

A házban megjelenő két férfi, a „vezető” és a „látogató” beszélgetésében egy múltbeli életveszélyes vihar s egy viharban menekülő fiatal pár jelenik meg, akik számára az üres ház annak idején menedékkül szolgált. Az egykori menekülők közül a fiatal férfi az, aki a vers jelenében visszatér a helyszínre mint „látogató”, s a házat felügyelő „vezető”, egy idősebb férfi segítségével idézi fel a régi vihar emlékét. A rejtélyes beszélgetés hamarosan nyomozásba fordul: „Hol a lány?” – kérdezi az idősebb férfi a fiatalabbat, s elharpot, feszült mondataikból, illetve a mű kéziratban

maradt korábbi változataiból⁵ elég egyértelműen kirajzolódik az egykori szerelmi háromszög. Mindketten a most távol levő lányba lehetnek szerelmesek, ez a lány annak idején talán a fiatalabb férfit választotta, mostanra viszont már az ő életéből is eltűnt. A szőlő rögtön a drámai költemény első szakaszának őszi tájképében megidéződik:

*VEZETŐ: Ez a színhely. Hegyoldalban a ház.
Fent bazalt sziklatető.
De lejjebb, itt a ház előtt
szőlők szaladnak végeláthatatlan
a tóra le, hullámló vonulatban,
mint glóriás juh-nyájak, szembe-napban –
a szüretnek már vége van,
de a levél az alkonyatban
áttetsző s fényes, mint a füst-arany.*

A szőlő látványából eltűnik a termékenységet, bőséget és életörömet idéző értékes gyümölcs, helyette egyrészt a tőkék távlati képe, a „glóriás juhnyáj”, másrészt a levél kap hangsúlyt, mely „áttetsző, s fényes, mint a füst-arany”. Az ikonfestés során az aranyfüstlemez Jézus, Mária és a szentek glóriájára kerül. Ahogy a szenteken az arannyal jelzett isteni jelenlét, ezeken a glóriaként tündöklő leveleken az alkonyati napfény süt át. A múltira visszatekintő emlékezésben áldozatként megformálódó élet gondolatát nemcsak a glória, a juhok és a füst említése, hanem a növény szüret utáni „kifosztott” állapota, valamint az ősz és az alkonyat idősíkjá is megidézi. Ráadásul a mozdulatlan szőlőtőkék sorait a vezető szavai vonuló nyájként látatják, amely lefelé, a víz irányába tart. Nincs többé

⁵ NEMES NAGY ÁGNES: *Összegyűjtött versek*, op. cit., 629–638.

jelen a gyümölcs – az a gyümölcs már máshol van, és valaki másé. Ami viszont megmarad, az egyrészt a szépség, ami a múltó idő fölé, az időtlenbe emel, másrészt a tekintet iránya, amely szembe a nappal, a fény forrása, és a fényt tükröző víz felé fordul – így mozdatlanságában is a fény felé vándorol. A szimbolikus tájkép ilyen módon előre sejteti, hogy a drámai költemény egy súlyos veszteség elvégzett gyász munkájaként is olvasható.⁶

A szülő szintén szakrális motívumkörnyezetben jelenik meg a következő felbukkanásakor. A vezető – mintha a hegyoldalban épült ház eleven emlékezte lenne – megidézi az épület korábbi lakóinak történeteit. A legrégebbi emlékrétegben szereplő erdész leás a ház alá, s a földalatti járaton lefelé haladva eljut egészen a vízig, majd egy alkalommal nem tér vissza többé: szalamandrává változik. A későbbi lakó egy öregasszony, aki sebesült sasra lel az erdőben, hazacipeli, s csak a házban veszi észre, hogy egy angyalt talált. A vers jelenéhez legközelebbi emlékrétegben szerepel a viharban menekülő fiatal pár, akik csak menedékként használják az épületet, de otlétük néhány óra alatt víziószerű jelenésben ők is látják a korábban ide befogadott angyalt. Szimbolikusán a trauma jelenlétére utal, hogy a ház határai mindhárom emlékrétegben megrendülnek: az elsőben az alap aláásása miatt, a viharban pedig a házban körbeszaladó szél és gömbvillám, valamint a földcsuszamlás miatt, amelyben a ház valóban elmozdul. Ebben és főleg a középső történetben pedig az angyal jelenléte maga lesz az, amely

⁶ Vö. HONTI MÁRIA: „A tűnődő pallos” 1–2., *Holmi* 12 (2000/3) 294–307; 12 (2000/4) 423–437.

transzcendens dimenzióival szinte szétfeszíti az épület adta földi kereteket:⁷

*Üres a ház.
Erdész lakta, aztán az öregasszony,
aki a hegyre járt,
és mondják, egyszer sast talált,
mondják, tört volt a szárnya, lába,
egy este sast talált,
fölvette s indult le a meredeknek,
és amint vitte, egyre nehezebb lett,
de ő emelte és cepelte,
karjára és hátára vette,
hogy imbolygott a vézna hát,
mintha vinné a roppant éjszakát,
majd húzta már konokul – gyöngé, vén,
s hogy átemelte itt a küszöbén,
akkor látta: angyalt hozott.
Olyan volt, mint az angyalok.
Pokrócra tette, nem fért el az ágyban,
És ott fekiúdt az angyal zsákruhában.*

A szőlő – az eddigiekhez képest rendhagyó módon – nem egy tájkép tartozékaként, hanem magának az angyalnak a leírásában tűnik fel:

*Nagy volt, barna, mint egy kaszás.
Vagy egy sebesült katona.
És szenvedett. **Szenvedett a szeme,
szőlő-szeme a szemhég-prés alatt,
a lélegzete szenvedett,
a szíve szenvedett, dobogott a ruhája,***

⁷ Ugyanezt példázza Nemes Nagy Ágnes *Téli angyal* című verse, amely az angyali üdvözlet bibliai jelenetét ábrázolja. In uő: *Összegyűjtött versek*, op. cit., 115.

*és néma hangon szenvedett a szája,
csak csontjait lehetett hallani;
földrengéskor nagy hegyvonulatok:
föl-le gyűrődtek roppant izmai,
s válla fölött, karja alatt
úgy borzolta sas-színű szárnya-tollát,
mint nagy, vacogó, téli madarak.*

A szenvedő angyalszemek leírása a mű korábbi, kéziratban maradt változatában⁸ még bőségebb:

*És szenvedett. Szervedett a szeme,
szőlő-szeme a szemhég-prés alatt –
csak rángatózott, könnye nem fakadt,
túl sűrű volt, nem bírt hullani a csepp –
a lélegzete szenvedett [...]*

A sebesült angyal egyszerre emlékeztet emberre – férfialakra –, állatra – sasmadárra – és még növényre is nemcsak a szőlő-szemek okán, hanem azért is, mert hajnalra – eltűnve a házból – zúzmarás fenyőgallyat hagy maga után. A „roppant izmok” mint hegyvonulatok említésével a szenvedése így szinte kozmikus méretű gyötrelmévé növekszik, mintha az egész teremtés szenvedne benne – emiatt Jézus alakját is megidézi.

Ami azonban a monumentális kínokat a legdrámaibban mutatja, az a prés alá került szőlőhöz hasonlított szem, amely már könnyezni sem képes. Ebben a motívumban mintha a korábbi korszakok összes szőlőjének érettsége, édessége és értékessége, élete és halála ott sűrűsödne. Tetőpontra hágó életörömről már nincs szó, inkább a halál határáig sodró szenvedésről –

⁸ Ibid. 631.

a szőlő-szem viszont nem hasad meg, még könnyek sem törnek elő belőle, hanem rendületlenül tartja magát. A sérült angyal pedig nem hal meg, hanem újjáéled reggelre. A szenvedés tetőzése nem a halál, hanem az újjászületés felé nyit kaput, a Küldött épen maradt, fényáteresztő szőlő-tekintetén keresztül pedig továbbra is jelenvaló lesz az, Aki őt küldte.

*Ecetes vízzel arcát megtörölte
az öregasszony, s virrasztott fölötte.
És elaludt és felriadt,
és akkor nem volt semmi más,
mint egy ablaknyi pirkadás,
az ecetes-csupor, a lámpa,
és üres, üres volt a ház,
s a gyúrt pokrócon semmi más,
mint tűlevéllel csillogó
fenyőgally, frissen zúzmarás.*

